

Somnakaj meséje

Pallagi Ádámról

A kicsiny szoba falát, mely a társalgóból nyílt a belső udvar felé, s ahol Szép Imre leginkább időzött, csaknem teljesen elfoglalták, benőtték a virágok, a tekervényes indák és folyondárok. Csak a dolgozóasztalon nem jutott már hely egyetlen cserépnek, icipici mázas kaspónak sem, mert az asztal púposra volt rakva aranyos gerincű, vaskos könyvekkel, füzetekkel, kapcsolós kéziratokkal és apró betűkkel telerótt feljegyzések papírlapjaival. A sárkányfejekkel díszített asztali naptár 1851 januárját mutatta, a hónap utolsó napjait számolták, s kint az utcán a havazás éppen alábbhagyott. Dél előtt volt, egészen hideg, de a szoba kályhájába alaposan befűtöttek, lobogott a láng, nagyokat roppanva égett a fa, s vörösen izzott a kályhafedél. Pici talpak csattogása hallatszott, Szirom futott be a dolgozószobába, egyedül maradhatott néhány pillanatra, s azonnal kihasználta a szabadságot, hát megszökött. A gyermek nézelődött kis ideig, majd megállt egy dagerrotípia előtt. A kép idős, ábrándos tekintetű férfiút ábrázolt. Ő volt a Szép nagypapa, Szép Antal, aki fiatalon Pestről költözött le Szegedre, tanár volt, a piaristáknál tanított, és a házasságából, melyet a családja erélyes, ám mégis hiábavaló nehezítése ellenére kötött, két gyermek született, a már apró emberként is kezelhetetlen és szokatlanul nagy erejű Péter és a szórakozott, magába forduló Imre, majd egy kislány, ki nem sokkal a világra jötte után meghalt. A Szép család fejének, Szép Endrének, a hirtelen haragú táblabírónak igaza volt, amikor sehogyan sem bízott a Szabics lányban, aki hegyes kis állát öntudatosan fölszegve gúnyosan állta a tekintetét a találkozásuk első alkalmával, amikor Antal egy bálon megismertette vele. A gőgös lány nem mutatott csöppnyi tiszteletet sem, nem mutatott leányi

alázatot, s aztán később is úgy bánt Antallal, mint valami ölebbel, irányította, olykor lenézően terelgette, de leginkább kihasználta. A gyermekáldást ellene elkövetett merényletként fogta fel, bár azt nem lehet állítani, hogy rossz anya lett volna, ameddig anya volt. Mert Szabics Annát nem anyának teremtette a világ. Nem csoda hát, hogy Szép Antal csakhamar elvesztette a feleségét, aki egy fagyos, szikrázóan tiszta téli reggel minden különösebb bonyodalom nélkül ment el, a hírek szerint Prágába utazott egy fess, bár magyarul nem is beszélő lovaskapitánnyal, mások meg Bécsset emlegették, hogy a császárvárosba csalta volna egy minden hájjal megkent, szép szavú színházigazgató. Katona vagy színész, egyre megy. Hiszen csak szolgálnak, otthontalanok, legyintett Szép Endre, és olyan vörös lett a feje, hogy attól lehetett félni, menten megüti a guta. Schütz doktor szerint egyáltalán nem szökött el az asszony, szökni ugyanis titokban, a kertek alatt lopódzva szoktak, ezzel szemben Szirom nyughatatlan vérű nagyanyja, kinek a szépségéről ódákat zengtek az ismerősök még évek múltán is, a férje tudtával és beleegyezésével távozott egy hosszú, gyötrelmesen átbeszélte éjszaka után, emelt fővel ment, felszegett állal, könnyű, fellélegző bánattal a szívében, utoljára még a gyermek Imre arcához hajolva, és lágyan megsimogatva a gyermeket. Nem szökött, hiszen látták, hogyan lép ki az életükből örökre, egyetlen pici, kapcsos utazóbőrönddel kezében, tétét bundába takarózva, arca elé kötött selyemsállal. Péter bambán állt a szobában, majd amikor becsukódott a kapu, csak annyit mondott már akkor is valószerűtlenül mély hangján, hogy anyuka.

Anyuka, mondta Péter, és lebiggyedt a szája.

Szép Antal aznap este lefekvés előtt magához vonta a két gyereket.

Anyátok elment, szólt halkán.

Mikor jön vissza?, kérdezte Péter. Imre hallgatott.

Soha, mondta az apa, és egy pici pohár után nyúlt, szűrös szagú vizet ivott belőle.

Nem látjuk többé?

Nem, mondta.

Miért nem?, kérdezte Péter.

Nem tudom, mondta a tanár.

Mert anya nem szeretett bennünket?, kérdezte Imre.

Engem szeret, engem szeret, bömbölte Péter.

Nem tudom, mondta Szép Antal, és a szeme megtelt könnyel. Nem tudom, mit szeretett. Lehet, hogy ő csak úgy van, mint egy virág, és senkit sem szeret. Vártam, nem akartam letépni. Hát letépte más.

Az apa elfordult, rázkódtak a vállai. Aztán soha nem beszélt többet a feleségéről, s a gyerekek sem kérdeztek felőle, mintha ugyan érezték volna, hogy az anyjuk felemlegetésével fájó, soha nem gyógyuló sebek borí-

totta területre tévednének. A szökés után egy nyári reggelen, a kicsi Imre azt vette észre, hogy az apja begyújt a konyha kicsi kályhájába. A férfi képeket és rajzokat tüzelt el, az összes Szabics Annát ábrázoló ceruzarajzot, dagerrotípiát és rézmetszetet. Egyetlen arckép sem maradt a szépséges Szabics Anna után, s az arcát, alakját lassan elnyelte a felejtés köde, s ha a gyermekek az anyjukra gondoltak mégis, titokban, szinte már-már büntudattal, egy üres, lakatlan szóban kerestek mozdulatot, tekintetet, emberi meleget, de már nemigen találtak ott semmit a megcsalás fájdalomán kívül.

Szép Antal piarista tanár legjobb barátja Pallagi bíró volt, aki kiválóan tudott adomázni, s nagy tekintélye, komoly befolyása volt a városban. S aztán a barátságuk az egyik napról a másikra hirtelen vége szakadt, miközben semmi, egyetlen látható jel sem utalt arra, hogy a két férfi végleg elfordult volna egymástól. Pallagi bíró nem beszélt többé Szép Antallal, aki ugyancsak nem erőltette a kapcsolatot. Schütz doktor, ki már mindkettőjük vérnyomására, bélműködésére és kedélyállapotára egyaránt gondosan felügyelt, úgy mesélte, hogy a két ember ugyan valóban nem beszélt többé egymással, de elszakadni mégsem tudtak a másiktól. Klára nevetett ezen, mennyire férfias viselkedés az ilyen, nagyon férfias, vagyis gyerekes. Mert ha a férfi megharagszik valami oknál fogva, egyszeriben olyan lesz, mint egy gyerek, irigy és haragos. A külvilág a barátság megszakadásából mit sem tapasztalhatott. Ha a két férfi ugyanazon társaságba került, nem tűnt fel senkinek, hogy nem szólnak egymáshoz, nem kérdeznek sem barátságosan, sem ingerülten, sem önfeledten vagy szenvedélyesen, mert ráerőltettek, mint egy rossz szerepet, a kapcsolatukra valami fortélyosan ügyes dramaturgiát, hiszen olykor még azt is megtették, hogy együtt jöttek el a kaszinóból egy áriaestet követő társasági összejövetelről, vagy máskor egy politikai természetű vitaestről, s az ismerősök és a barátok, a mindenre figyelő vénkisasszonyok, vagy a pletykafelelős borisszák csak azt láthatták, hogy a két férfi közösen lép ki a kivilágított épület kapuján, együtt indulnak el, ám azt már nem tapasztalhatták, hogy hamar elválik az útjuk, köszönés, a legkisebb fejbiccentés nélkül lép az egyik balra, a másik halad egyenesen, mozdulatlan nyakkal, mereven, barátságtalan hidegséggel. Hogy miért volt szükség e felesleges színjátékra, nem tudni. De a társasági szófecsérlők már ekkoriban is úgy beszélték, hogy a férfiak barátságát két dolog mérgezi leginkább. Az egyik ilyen dolog a politika ármányos világa, a másik ilyen csapda pedig a nő, magyarázta tudálékosan Schütz doktor is, jelentőségteljesen nézett Szép Imre arcába.

Szép Imre Drezdában és Bécsben tanult növénytant, aztán éveken át barangolt Európában, híres botanikus kertekben báméskodott, Veronában, Barcelonában, Páduában vagy Franciaországban. Egyszer felutazott a Rajna felső folyásához, hogy a folyó híres téli magyalját tanulmányozhas-

sa. Olykor eldugott kisvárosok vendéglátóiban foglalt hideg, szélfúttá szobát, hol a vendéglős sokáig bizalmatlanul méregette, mint a szász Krombachban például, mert sehogyan se ment a fejébe, hogy a furcsa fiatalember napokon át a környék hírességéhez, egy hatalmasra nőtt, párja nincs tisztához jár, s más egyebet sem tesz, minthogy a gyökérzetet, a kérget, a hajtásokat, a föld ízét és összetételét vizsgálja, így ejtve mind nagyobb kétségbe a nyomában szimatoló titkos ügynököt.

Mígnem egy nap Imre visszaérkezett Szegedre, letelepedett, már nemigen utazgatott, egy ünnepi napon csakhamar beválasztották az Akadémia testületébe, aztán eltemette az apját, ki végül már csak ült, és nézett maga elé. Szép Imre pedig csakhamar hírhedt lett a városban, s már az első nagy, természettudományos előadáson csalódást okozott a helybeli tudós potentátoknak. S talán nem is csalódás volt ez. Dühöt és haragot váltott ki Szép Imre előadása, igazi botrány volt, mert azokban az években, amikor az ország bajain s megreformálásán gondolkodott minden igazi hazafi, ő holmi Mama Gyökérről, Levél úrról és Féreg úrról tartott előadást.

Szép Péter tisztí pályára készült, ám néhány hét alatt kiderült, hogy a fiatalembert nem lehet regulák alá vetni. Szarajevóba is már büntetésből helyezték. De amikor egy idősebb, arrogáns tisztnek, ki éppen csak egyszer ordítani merészelt vele, egyszerűen megfogta a száját, két húsos ujjával összeszorította az ajkakat, és többször csavart rajtuk, csak hosszas utánajárás után sikerült a katonai büntönt elkerülnie, bár néhány napra így is zárkába dugták. A tiszt attól kezdve selypített, neveltség tárgya lett, végül ő maga kérte a leszerelését. Szép Péter alkalmatlan volt a legegyszerűbb életszabályok és hétköznapi törvények tekintetbe vételére, alkalmazkodásra és kompromisszumra, s Szép Antal csakhamar belátta, hogy lehetetlen mederben tartani ezt a zabolátlan, se istennel, se emberrel nem törődő szenvedélyt. Nem küzdött hát a fia természete ellen, pénzt adott neki, nem sokat, de annyira elegendőt, hogy valamennyi földet vagy üzletet vegyen. Azt beszéltek, megmozdul a földpiac hamarosan, s még a jobbágyok is vehetnek birtokot, ha ugyan van nekik miből. S persze Péter nyomban a nyakára hágott az egész összegnek, késő délután vette át az apja kezéből az értékpapírokat, hajlongott és dörmögött, nyálasra csókolgatta az akkor már többnyire karosszékbe kényszerülő öregember arcát, ám a hajnal már egy kócos, félig betakart lány ágyában találta. Szép Péter kissé ittasan ült a szuszogó, kifordult szemű lány mellett, és egy gyűszűnyi pohárkába bort töltött, amit aztán nyomban fölhajtott, majd töltött újra. És tele szájjal nevetett, mint egy hatalmas gyerek, aki végre-valahára izgalmas játékot lelt. És aztán a következő éjszaka visszanyerte a pénzt, tán még többet is az elvesztegetett összegnél, mert Péter ilyen volt, ami gazdagságot elpazarolt, az utóbb szinte szegyenkezve, alázatosan sompolygott vissza hozzá. Apja

temetéséről elkésett, imbolyogva, a másnaposság sűrű felhőjében, ökölbe szorított kezekkel haladt el a temetőből kifelé vonuló gyászolók mellett, akik nem mertek ránézni, nehogy beléjük kössön. Péter egy álló napon át bömbölt a frissen ásott sír mellett, éji szél szaggatta a kabátját, eláztatta a hideg, reggeli eső, s csak akkor volt hajlandó a városba jönni, amikor a testvére kiballagott hozzá, megfogta a karját, és halkán azt mondta neki, tud a közelben egy helyet, ahol igazán kitűnő tokányt lehet kapni.

Meghívsz, testvér?, kérdezte Péter elcsöndesedve, tudod, ellopták az összes pénzemet.

A vendégem vagy, testvér, bólintott Imre.

Te tudod, Imre, hogy nem jöhöttem hamarabb.

Tudom, bólintott amaz.

Ha egy lovat be akarsz tanítani, nem hagyhatod félbe a metódust, dűnnyögte Péter, miközben a sírhoz hajolt, és az átázott földre csókolt. Sáros lett a szája. Elfelejt mindent, magyarázta, te meg kezdheted előlről. A ló nem úgy tanul, mint az ember. És persze ott volt a Marsakovszky lány is. A Marsakovszky lányt ez a buta, zabolátlan csődör levetette magáról, hogy szegény már soha nem járhat rendesen.

A Marsakovszky lány, bólintott Imre, most már bicegni fog.

Nem biceg, tűnődött el Péter, csak egy kicsit húzza. Szeretem a bicegő nőket, tűnődött el aztán, nagyobb bennük a szenvedély, mint azokban, akik kitáncolhatják magukból, s a testvérebe karolva indult is, majd még a sírra visszapillantva megkérdezte, és mondd csak, drága Imrém, mitől olyan kiváló az a tokány?

Persze Szép Antal még a halála előtt rájött a természet rafinériájára, hogy miként lehet ugyanazt a jellemet és ugyanazt a lelki beállítottságot egészen különböző formákba is beletölteni. Péter nagy volt, nyers és érzélgős. Péter sok volt, mindig több annál, amennyi kellhetett a másíknak. Imre vékony volt, fanyar és csöndes, és soha nem töltötte tele a poharakat, de az utolsó cseppig képes volt kiinni a tartalmukat. Szép Antal rájött, hogy voltaképpen a szótlán, szórakozott Imre is kezelhetetlen ember a maga szelíd módján. Imre nem tesz engedetlen lépéseket, nem száll szembe fegyelmezésekkel, egyszerűen mást tesz, mint amit elvárnak tőle. Imre nem keveredik botrányba, éppen csak elkerüli a parancsok kijelölte gyalogutakat és ösvényeket, s szórakozottan, mint akit nem érint a fájdalom, a tüskés bozótoson halad keresztül önfeledt, magába mélyedő szórakozottsággal. Imrét is hagyni kell, nem érdemes szorongatni a kezét, nem érdemes célokot tűzni elé, irányítani vagy terelgetni, mert Imre ugyanazt a szenvedélyes szabadságot igényli, mint a harsány és bűnbánó Péter.

Nem, ennyi minden semmiképpen sem volt arra a képre rajzolva, melyet a gyermek bámult még mindig, száját kissé eltávtva, s egy igazi kukori-

cababát lógatva azon a téli délelőttön, 1851 januárjában. Talán a nagyapja szomorú tekintete igézte meg. Talán csak a kép folyondárszárral mintázott keretén mászkáló bogárka keltette fel a figyelmét, mely most Szép Antal tekintélyes bajusza felé vette az irányt. A gyermek tett néhány bizonytalan lépést, majd az ülepére huppant. Felkapta kicsi, fürtös fejét, hangokat hallott. Valaki énekelt kint. A hangok a fagyos, fehérbe bugyolált utcáról jöttek. Egyszerre volt ez beszéd és ének, jajgató nyögdéscselés és önfeledt dúdolás. Kiáltottak, majd a következő pillanatban nyúlánk cigánylány szaladt a szobába, megtorpant, hallgatózott néhány pillanatig a dallam után, majd fölkapta a kicsit, megforgatta maga körül.

Szirom, Szirom, kiabálta.

Somnakaj, aki egyik napról a másikra váratlanul azután dőlt ágynak, hogy Szép Imre és Gilagóg Léni néni kocsmájában találkoztak, s a tudós megmutatta a Schütz doktor készíttette fotográfiát, melyen a lánya helyett valami furcsa növényt, valami virágot látott a vajda, a gyógyulás után itt maradt a Szép házban. A kislány eszméletlen volt, mire a kocsmából a vajda hazafutott. Azonnal a német doktorért küldetett, ráparancsolt a gyerekekre, addig üvöltösn a doktor háza előtt, míg az nem hajlandó hozzájuk jönni. És Schütz bácsi végül jött is, körbenézett a cigányok szegényes otthonán, s nyomban Szép Imréhez vitette a gyermeket. Így aztán minden tapasztalatát és fantáziáját latba vetve ő kúrálta a kis Somnakajt. Hosszas és szigorú kúra volt ez, de a doktor a legváltásosabb pillanatokban sem engedett arra gondolni, hogy Somnakajt akár el is veszthetik. Holott a kislány valóban valószínűtlenül sokáig lebegett élet és halál között. Miközben a városban tisztogattak, házról házra járva hurcolták el a forradalom tüzeiben megperzselődött polgárokat, tisztviselőket és bizottsági tagokat, addig Somnakaj éppenséggel levegőért kapkodott, kipirult arccal fuldoklott. Néhány nap alatt úgy lefogyott, mint akiben féreg rág. Aztán felpuffadt a teste, vizes lett a karja és a lába, s mintha viselős lenne, megnőtt a hasa is. Félrebeszél, jajgatott, vagy csak halkan, mint aki mindjárt meghal, lázas önkívületben dudorászott. Gilagóg a hatalmas kutyával a lába mellett gyakran ott ült a Szép ház előtt, vagy gyógyfüveket keresgélve járta a környéket, és aztán bosszús ábrázattal vitatkozott Schütz doktorral, aki kegyesen hol engedélyezte a fű használatát, hol meg olyan eréllyel tiltotta, mint ha ugyan a cigány mérget hozott volna. Gilagóg többször el akarta vinni a gyermeket a Szép házból, de nem adták oda neki. Fenyegetőzni láthatóan nem akart a rettentő szavú némettel, de többször próbálkozott.

És ha meghal?, nyugtatta Szép Imre.

És ha itt hal meg?, dűnnyögte a vajda idegesen.

8 Nálad lett beteg, nálam fog meggyógyulni, zárta le a vitát Szép Imre, és aztán a sápadt Klárára pillantott, aki éppen kilépett a kislány szobájá-

ból. Herr Schütz szelíd, de bántó gúnnal bámulta a kislányért könyörgő, egészen elyengült vajdát, vagy a lassan magára találó, s talán éppen e betegségből erőt merítő Klárát, akik sokat kérdezősködtek, aggodalmaskodtak, és mindig újabb és újabb gyógymódra akarták rávenni. Az orvos azonban kérlelhetetlenül haladt a maga útján, vagyis gyakorlatilag alig avatkozott közbe a betegség legkomolyabb fázisaiba. Amikor fuldoklott a lány, a nyakát simogatta, s közben bántóan együgyű német gyerekdalokat dudorászott. Amikor forró verejtékben fürdött Somnakaj vékony kis teste, a hátsára jégkockákból piramist épített, majd néhány perc múlva átrendezte az olvadó kockák adta formát, s a lány diónyi melle köré épített falat. Amikor nagy fájdalmai voltak, talpra segítette Somnakajt, és kegyetlen eréllyel sétáltatta, fárasztotta, gyötörte. Herr Schütz azt a különös orvosfilozófiai felfogást képviselte már-már szélsőséges elhivatottsággal, mely szerint a test legfőbb ellensége maga a test, amiképpen a legfőbb barátja is, következésképpen a jó orvos nem egyéb, mint egy bölcs és ravasz manipulátor, ki a szenvedő, öngyűlölő testet magával újra megbarátkoztatja, a test tehát szokja és szeresse meg újra a saját illatát, gőzeit és nedveit, párolgását és mozdulatait, mert ez a gyógyuláshoz vezető legelső, soha el nem hagyható lépés. S a lélek?, kérdezte mosolyogva, a fejét megbillentve Szép Imre, mi van a lélekkel?, kedves Henrik. Az orvos, mint akit megbántottak, fehér szakállába dörmögött, a lélek nem barátkozik, kérem. Somnakaj valóban meggyógyult. Schütz doktor jogosan gondolhatta, hogy az ő eljárásai tartották életben a gyermeket. Ám mindeközben azért történt néhány olyan esemény is, melyek kívül estek a doktor gyógyító természetű hatáskörén, mondhatni, éppenséggel a doktor eljárásai ellenében, illetve azokat kiegészítve történtek.

Imre és Klára felváltva ápolták a gyermeket. Ha az egyikük a kislánnyal volt, a másik Sziromra felügyelt. S közben tél lett, és egy ideje nem hallatszott a zümmögő fűmuzsika, amely pedig oly gyakran szűrődött be a hajnali vagy éji utcáról, s amely oly jót tett a kislánynak. Herr Schütz egy este azzal búcsúzott, hogy azon az elkövetkezendő éjszakán, mely most áll előttük, minden eldől. Szép Imre nemigen értette, minek kell eldőlnie, ha egyszer biztos, hogy a gyerek meggyógyul, de nem vitatkozott, a doktor igen törődött volt, és hetek óta erőn felül teljesített. Aztán Somnakaj az éjszakát végigköhögte és öklendezte, majd hajnalra elcsitult, s olyan mozdulatlanul feküdt, mint aki meghalt. De Szép Imre látta, hogy ha gyengén is, de lélegzik. Lassan szürkült odakint. A didergő árnyak kibontották magukat a sötétség takarójából, fák és házak, virágok, tárgyak és emberek lettek. Szép Imre, aki az ajtófélfának támaszkodva állt már régen, mert Klárát váltotta néhány órával ezelőtt, fáradtan bólintott. Nyákos masszában az ágy mellett hevert a fekete tulipánhal. A férfi tudta, miféle fenyegetés, mifé-

le méreg ez. A kislány hunyt szemmel, tátott szájjal lélegzett. Alvadt vértől sötétlettek az ajkai, az ínye s az álla is. Már nem öklendezett. A férfi megtörölte a gyermek arcát, majd a meg-megremegő, a farkával olykor csapkodó tulipánhal után nyúlt, mely lent verdesett a földön. Kicsiny volt a hal, hideg és nyirkos, de borzasztó teremtmény. Leginkább a szeme volt félelmetes, ez a titokzatos, mégis egészen nyílt nézés, melyben egy közeli, rettenetes világ tárta fel magát. Mintha az ember egyenesen a halálba pillantana bele. Szép Imre tenyere, melyben a hal feküdt, hirtelen fájni kezdett. Gyorsan a bejárat felé indult.

Mama Gyökér már a ház előtt várakozott, s az asszonyosság olyan volt, akár egy bebugyolált, hatalmas szobor. Súlyos, vastag ruhákba takarta magát, s vastos nemezcizmával taposta le a havat. S ahogy lélegzett, hatalmas, kékes gőzöket ergetett.

Annyit azért elárulhatok, hogy eltűnt Koszta Nyikiforov, dűnnyögte, miután átvette a halat, dühösen megnézte, majd ruhájának redői közé rejtezte.

Nocsak, ingatta a fejét Szép Imre. Hogyan tűnhet el, aki ötszáz éve van, és úgy képes zenélni, mint ő?!

Hát úgy, hogy megházasodott, dűnnyögte zavartan Mama Gyökér. Valahogy nem ígért jót a tekintete. Mintha fáradt lett volna, kedvtelen. Gondok gyötörhették. Olyan volt az arca, mint a föld, amit megtaposnak, meggyaláznak.

S ki a szerencsés ara, a boldog feleség?, kérdezte Imre nyugtalanul.

Az a nőszemély ugyan egyáltalán nem boldog, és már nem is lesz az. Ráadásul az, aki Koszta Nyikiforovval tűnik el, sok jóra nem számíthat, választott kitérően Mama Gyökér.

Meg kellett házasítani, dugta elő a fejét Féreg úr Mama Gyökér háta mögül, mert mindenkit le akar teperni. A múltkor egy kislányt is elcsábított, szörnyülködött Féreg úr, a szemeit forgatva.

Nana, kislányt nem, szólt közbe Levél úr, aki már szintén ott állt mellettük, kislányokat soha nem bántott a Koszta Nyikiforov, legfeljebb talán zümmögött nekik kicsit.

Persze, zümmögött, vihogott Féreg úr, azoknak meg fennakadt a szemük a zümmögéstől.

Persze azért mégsem tűnt el egészen, mosolygott Szép Imre, hiszen, Mama, te azért tudod, hol van a fűmuzsikus.

Tudom, bólintott Mama Gyökér, a földben van. A feleségével együtt. Jó mélyen vannak odalent. De a nevelt lányát itt hagyta ránk, Kócmadonnának hívják, és csak énekelni tud. Soha ne feledd, ha beszélni kezd, ahogy te vagy én beszélünk, az nagyon rossz jel.

A férfi most közelebb hajolt az asszony arcához.

Téged más is bánt, Mama Gyökér, nem csak Koszta Nyikiforov eltűnése.

Nem is tudom, töprengett az asszony, valahogy nem tetszik nekem ez a világ. Túl sok az újdonság, és minden egyre keményebb, nagyobb és hangosabb.

Majd lemondóan legyintett, megfordult, és elbillegett a hajnali utcán. Szép Imre visszasietett a házba, s a gyermeket már az ágy szélén ülve találta, Somnakaj hunyorgott, ébredezett, és aztán hosszú idő után először enni kért. Azt mondta halkán, kissé furcsa, esetlenül ejtett szavakkal, hogy fánkot enne.

Aztán persze itt maradt Szép Imre házában, mert Klára ragaszkodott hozzá, és Szép Imre, aki megérezte, hogy az asszony nem csak anyáskodni akar, s nem csak segítséget óhajt a már járó, s lassan beszélni kezdő Szirom mellé, ahogy Klára a gyermeket a múlt év nyarán elnevezte, hanem mert valami különös oknál fogva fontos neki a cigánylány. Mintha titkos kapcsolatot fűzné hozzá. Somnakaj szép volt és okos s alkalmazkodó. S Gilagóg, vagy pedig valamelyik embere gyakran eljött a házhoz, és ilyenkor Klára süteményt, húst csomagolt nekik. A vajda halkán faggatta a lányát, hogy érzi magát, mi történt vele, aztán ahogy jött, elment, mert volt dolga bőven. Házakat és viskókat építettek ekkoriban, mert a hatóság rájuk parancsolt, hogy nem élhetnek többé ama rendezetlen körülmények között, ahogy eddig tették.

A kislány egyszer reggel rányitott Szép Imrére, amint a férfi mezítelenül mosakodott a dézsza fölött. Szép Imre háttal állt, a lány a hátát, vékony tomporát látta, s mert megérezte a huzat hidegét, a férfi visszapillantott. Somnakaj egyáltalán nem jött zavarba. Mosolygott, nem kapta el a tekintetét, s csak lassan csukta be az ajtót. A kislány látott mezítelen testeket már sokszor, erős férfiakat, szépségük teljében ragyogó nőket és petyhüdt bőrrű, ráncos öregeket. Ha vándorlásuk alatt tiszta vízű folyó kanyarodott eléjük, csakhamar lehányták magukról a ruhát, és együtt fürödtek, a férfiak lefröcskölték a visongva menekülő nőket. Néhány pár aztán gyorsan eltűnt a közeli bokrosban. Az öregebbek pedig ültek a parti köveken, és a lábukat lógatták a hideg vízbe. Somnakaj tudott gyereklányokról, akiket az apjuk avatott a szerelembe, de az ő apja hozzá úgy sohasem nyúlt. Nem nyúlt a szájába, nem tapogatta a mellét vagy az ölét. Aludtak persze együtt, hogy Gilagóg egész éjszaka ölelte a gyermeket, de ez már régen volt. Somnakaj tudott olyan cigánylányokról, akiket a saját szülei vagy testvéreik is használtak. Voltak ilyenek a törzsükben is. S ha a kislányok eleinte pityeregtek, ha vonakodtak combtőig sodorni a szoknyát, később beletörődtek a dologba. Aztán hamarosan kiválasztotta őket egy férfi, és ők feleségek lettek, szültek, szoptattak, megnövesztették a hajukat, és aranyozott karikákkal és hamis, de hangosan csörgő nyakláncokkal díszítették

magukat, és nagyon hamar megöregedtek. Úgy egy esztendeje, még valahol egy ködös boszniai völgykatlan peremén, hol tábort vertek előző nap, Gilagóg reggel magához intette a kislányt, aki a sűrű, fehér párában fuldokló vidéket bámulta.

Nem alszol többé velem, mondta mogorván.

Miért?, kérdezte a kislány.

Felébredtem éjszaka, dörmögött a férfi, és túl közel volt az ég. Közel voltak a csillagok.

Én is felébredtem, apám, árulta el Somnakaj.

Fáj valamid?, kérdezte nyugtalanul Gilagóg.

Nem fáj, csak vérzek, suttogta a kislány.

Hát ezért nem alszol többé velem, bölintott megnyugodva Gilagóg, és intett egy asszonynak, aki száraz gallyakat gyűjtött éppen.

Somnakaj nem tudta, hogy a különös Szép házban, melynek szobáit virágok, indák és kacsok, hosszan nyújtózó, lélegező fehér gyökerek hálózták be, hol minden mozdulatra és lépésre ügyelni kellett, nehogy odavesszen egy hajtás vagy egy levélke, s ahol édeskés földszag terjengett, s a falakat préselt szirmok, virágszárak képei borították, ő volt a hírhozó. Pontosan a hír megerősítője volt Somnakaj, mert amit a világ a maga nyelvén, s persze már akkor is lányka révén kinyilvánított ama augusztusi szírommal, a gyepürözsza összevérzett, halványpiros szirmával, végül emberi nyelven, emberi szavak által ő tett végérvényessé és visszavonhatatlanná. Honnan is tudta volna a kislány, hogy a Pallagi Ádám nevű férfi haláláról ad hírt, fogalma sem volt arról, hogy egy szerencsétlen sorsú fiatalember életének utolsó pillanatairól számol be az ő rekedt, füstös kis hangján azon a délutánon, amikor a könnyű, délutáni alvásba merülő Klárát a társalkodó pamlagán heverve találta, s addig bámulta a fiatalasszonyt, míg Klára ki nem nyitotta a szemét. S azt sem tudta a kis cigánylány, hogy Klára visszafojtott, várakozó nyugalma nemcsak az ő gyógyulására, hanem erre a végző történetre is várt. Somnakaj született érzékenységgel megérezte, hogy a személye fontos ebben a furcsa házban, ezek között a különös emberek között, akik mindent másképpen csinálnak, ahogy ők, a cigányok, másképpen boldogok, szenvedélyesek és szomorúak vagy haragosak. Megérezte, hogy többet várnak őtőle, minthogy takarítson, vagy a kisgyerekekkel foglalkozzon. Somnakaj egyszerre félt a ház fiatalasszonyától, és kívánczított utána. De nem is igazán a félelem pókhálójából szőtt érzés volt ez, hanem inkább olyasféle izgalom, mely a test élményeiből fakad, és gyakran képtelen szavakká válni. Nem sokkal az érzésük után, amikor a kétségbeesett Klára beszőkött a táborukba, és aztán eszméletlenül hevert éppen a vajda szekerének mélyében, a gyermek sokáig ölelhette a meleg és puha, jó szagú testet. S azóta is minduntalan melegség öntötte el, ha a fiatalas-

szony közelébe került. Mint akire láz tört rá, két orcája kipirult, szaporábban lélegzett, s nehezebbre esett kimondani a legegyszerűbb szavakat is. Inkább bólintott, ráncolta a homlokát, grimaszolt, ha kérdeztek tőle valamit, vagy még annyit sem, lehajtott fejjel, az ajkait összeszorítva hozta a fésűt vagy a púderestájkát, a bevásárlókosarat. Remegő kézzel fésülte Klára rakoncátlan tincseit, s ha az asszony öltözött, szégyenkező mosollyal adogatva Klára kezébe az ingecskéket, selymes ruhákat. A kislány olyan testet akart magának, mint amilyen az asszonyé volt. Somnakaj vékonynak és szögletesnek tartotta magát. Ezért aztán gyakran sokat evett. Valósággal habzsolta, hogy hízzon, ám a torkosságának csak az lett a vége, hogy éjszaka kilopódzott a házból, s hogy ne hallják, óvatosan kiöklendezett magából mindent. A kislány olyan gömbölyű vállakat akart, mint amilyenek Klárának voltak, olyan fehér, telten gömbölyödő mellekre vágyott, és olyan puha hasat szeretett volna. Szerette volna ezt a testet megérinteni, jó lett volna igazán hozzábújni, vele pihenni és vele fürdeni, tisztálkodni, vagy csak együtt heverészni. Somnakaj nem tudta magáról, hogy szép. Hogy diónyi mellei, melyek mindig is kicsik és kemények maradnak, hogy vékony dereka és csontjai, szeplős arca és a gyermeki nyíltságot, mint asszonyos komolyságot mutató tekintete, bőre csillogó barnasága, bőven zuhogó fekete haja a női szépségnek olyasfajta változatát képviseli, mely mindig zavart és nyugtalanságot kelt, hol feltűnik éppen, ezért aztán a tulajdonosa folyamatosan veszélyben van.

A kislány lassan megszokott a Szép házban, hová gyakran érkeztek mindenféle vendégek, atillás urak, nagykabátos, illatos hölgyek, rózsás arcú fiatalasszonyok, nemzeti viseletbe öltözött komor ábrázatú, keveset szóló férfiak. A ház rendszeres látogatója volt a folyvást berzenkedő német doktor, aki egyszer valamilyen fura szerkezettel kivarázsolta őket a világból. Klára megmutatta Somnakajnak a képet, s ott, ahol neki kellett volna állnia, egy furcsa növény elnagyolt kontúrját látta a kislány. A doktor folyton csipkedte az arca húsát, és bár ez fájt neki, Somnakaj mégis szerette az öregembert, és csodálkozott azon, hogy az apja, a nagy és hatalmas Gilagóg vajda, ki még az Aranycigányt is legyőzte, szinte remegő, hálás alázattal tiszteli Schütz bácsit.

Somnakaj meggyógyult, és aztán újra beköszöntött a tél is. A gyermek sokszor hallotta, hogy a férfi és az asszony fojtott hangon arról beszél, hogy ki mindenkit zártak börtönbe, ilyenkor messzi tájak neveit sorolták, Kufsteint, Teresienstadot, Josefstadot vagy Bécset emlegették, és hóval borított, rideg hegyekről, sötét várbörtönökről, kazamatákról folyt a szó. Hetente egyszer takarított is Somnakaj, port törölgetett, elhullott leveleket szedegetett, az ablakokat fényesítette, és lassan kitanulta a növények öntözését, melyet nagy gonddal és odafigyeléssel kellett végezni, ebben Szép

Imre nem ismert tréfát. Vagy a gyermekkel foglalkozott, aki már járt, gügyögött és dadogott. Néha a kislány szemben találta magát Klára fürkésző, gyengéden kutakodó pillantásával, ilyenkor leszegette a fejét, és bátortalanul csak akkor emelte fel, ha már tudta, Klára mosolyog, s nem akar beléje látni, hanem megelégszik avval, hogy örülhet neki. És persze megtanult magyarul. Nem értett mindent, de csaknem minden szót megjegyzett, amit hallott, még az ilyen kellemetlenül csengő, idegenül hangzó neveket is, hogy Haynau és Kempen báró, s az ilyen szavakat is, hogy zsandárok és policájok, spionok és politikai perek, titkosrendőrség és kivégzések, provokációk és börtönök. Nem tudta, mit jelentenek ezek a baljós kifejezések. De érzékelte a szavak nyomában fakadó félelmet és keserűséget, a tehetetlen dühöt és a kiszolgáltatottságot. Somnakaj már nem ismerhette a könnyed, olykor játékos gúnyra is hajló, sokat viccelődő Szép Imrét. Nem ismerte már a szórakozottan mosolygó, egész délelőttöket furcsa, könnyed, szinte mámoros állapotban végigsétáló, a világ teremtményei fölött folyamatosan csodálkozó férfit, aki képes volt egyetlen rügyecske előtt egész napokat eltölteni. Ő már csak az elkomolyodó, sokat töprengő, vívódó férfit látta. Ha a kislánynak lettek volna szavai egy bonyolultabb lelkiállapot leírására, Somnakaj talán azt mondta volna, nagy gondban van ez az ember, az ő különös gazdája, ura és pártfogója, mert valaki vagy valami komolyan megfenyegette, és most Szép úr azon töri a fejét, azon gondolkodik, hogyan és miképpen szálljon szembe ezzel a gonosz hatalommal.

Azon a hideg, januári délutánon, miután Somnakaj lefektette a gyermeket, a heverőn találta Klárát. A fiatalasszony olvasás közben, ahogy ez gyakran megesett vele, elaludt. De nem hunyta le egészen a szemét, a pillák alól kiviláglott a szemének fehérsége. De egyenletesen és nyugodtan lélegzett. Fehér volt a bőre, mint odakint a hó. Jó lett volna megérinteni. Vagy az a kéz, az a finom, ápolt kéz, mely olyan puha volt, őt érintse meg. A kislány addig állt az asszony előtt, míg Klára ki nem nyitotta a szemét. Klára jólesően, mint aki hirtelen feltámadó jószágra ébred, elmosolyodott, majd kissé beljebb húzódva intett Somnakajnak, üljön csak le mellé. S a gyerek óvatosan odaereszkedett, és megérezte az asszony testmelegét.

Elmondod végre?, kérdezte Klára, s egyszerűben várakozó és éber lett a tekintete. Nem volt ez parancs, de Somnakaj megértette, hogy mesélnie kell, és ez a váratlan lehetőség még inkább felizgatta, mert nem akart csalódást okozni, és maga is kíváncsi lett egyszerűben, mi kerekedik ki a dologból.

Persze, elmondom, bólintott a kislány. De csak, ha az asszonyom is elmondja, hogy lehetek olyan, mint maga. Hirtelen pimasz lett a pillantása, már-már szemtelenül kihívó, mint aki nem várt előnyhöz jut egy olyan játékban, mely bármikor kegyetlen harccá is fajulhat akár. A szája gúnyosan lefelé görbült, s az orrára szórt szeplők ragyogni kezdtek. Klára mosolyogva bólintott, hát persze, Somnakaj, elmondom.

Mikor mondja el az asszonyom?

Most még nem tudom elmondani, de nemsokára megteszem. Ígérem, Somnakaj.

Nem csap be az asszonyom?, Somnakaj hirtelen könyörögni kezdett.

Nem csaplak be. Ha soha nem lehetsz olyan, mint én, azt is elmondom.

A kislány kétségbeesett.

És ha én akarok olyan lenni, mint te?, kérdezte Klára.

A kislány komoly képet vágott, s hozzákezdett a meséhez, akadózva és bizonytalanul, s ha egy-egy szót nem talált, hát eljátszotta.

Nem sokkal azelőtt, hogy ideérkeztünk, erre a vidékre, találkoztam vele. Én persze nyomban tudtam, hogy ő egy tündérvárázsló. Olyan fehér volt a bőre, amilyen az embernek nem lehet. Láttam a bőrén át a kanyargó ereit. És a szívét! Láttam, hogy dobog! És folyton néznie kellett az arcát, hogy ne felejtsem el. Ha elfordítottam a fejem, már nem is tudtam, hogy miféle lény ő.

Aztán honnan tudtad, hogy ő egy varázsló, kérdezte Klára.

Onnan tudtam, hogy még apám is félt tőle, hajlongott előtte, mintha török katonatiszt lenne, a kedvét kereste. Bejött a táborba, leült közénk. És azt mondta, nem bántja a cigányokat, pedig kövekké vagy esővé is varázsolhatná őket.

Na, és aztán mi történt, kérdezte Klára kissé kedvetlenül.

Aztán a varázsló megmutatta nekem a sebeit. Mert nagyon sok seb volt a testén, karcolások és vágások, mindenféle horzsolások! Olyan volt az a sok seb, mint Szép úr könyveiben a betűk. Mintha ráírták volna őket a bőrére. Én olyan gyönyörű sebeket még nem láttam! És hogy elmutogatta őket, elmondta, hogy mindegyik sebnek virágneve van, az egyik fehér rózsasebe, a másik ibolya, vagy pipacs sebe, és volt a hátán több tulipánseb, a karjain meg liliomsebek, nefelejcssebek. És aztán elment, de azt mondta, nemsokára újra találkozunk. És aztán, folytatta már félig hunyt szemmel, szinte mámorosan Somnakaj, valóban újra találkoztam vele, és milyen hamar! Mert akár egy égiháború, kitört egy nagy csata, ahol az ördögök, a bűbajosok és a démonok is megküzdöttek, és egy hatalmas ördög a tündérvárázsló szívébe szúrta a kardját. Hevert a földön, haldoklott szegény, nagyokat nyögött, sóhajtozott. De még megígérte, hogy vigyázni fog rám. És arra is vigyáz, akit én szeretek.

S a kislány közelebb bújt Klarához, szinte ölelte a puha, meleg testet.

És ez a mese, Somnakaj, mit jelent, kérdezte kalapáló szívvel Klára.

Nem tudom, suttogetta a kislány tágra nyílt szemmel, s mint aki megrémült a saját meséjétől, még közelebb fúrta magát Klarához.

Talán azt, hogy meg kellett halnia, hogy az arca mindig velünk lehessen, suttogetta aztán, hirtelen felült, s mint aki ebben a pillanatban döbben

rá valami égbekiáltó egyszerűsége, a ceruzarajzra bámult, mely a szemközi falon lógott. Az egyszerű rajzocska néhány könnyű, nem ügyetlen, bár mégsem túl művészi vonal, egy fiatalembert ábrázolt.

Éppen az a kép volt, melyet Schütz doktor ajándékozott Klárának még a szabadságharc utolsó heteiben, s a fiatalasszony csodálkozva kérdezte meg az öreget, miért van füstszaga a képnek. Herr Schütz megvonta a vállát. Egy kolerás házban találtam, de gondoltam, magának adom, kedves Klára. Csak előtte, a biztonság kedvéért, megfüstöltem kicsit.

Kosztá Nyikiforov eltűnése

Nem volt abban semmi célzatosság, hogy Koszta Nyikiforov éppen akkor nősült, amikor a magyarok szabadságharca elbukott. 1849 ősze volt ez a boldogtalan időpont. S ha lett volna is, mit kezdjen az ember olyasféle kikényszerített párhuzamokkal, hogy egy bolond fűmuzsikus és egy bolond magyar asszony, akinek gyermeke bár kócból van, mégis beszél, mégis jár már, akkor örömködnék, akkor kóstolgatják egymás keserű húsát a Boszorkánysziget tüskés bokrai között, akkor vetnek csalánagyat, és akkor varrnak laputakarót, amikor más szerencsétlenek bitó vagy sortűz elé, jobb híján börtönbe vagy örökös száműzetésbe készülnek?! Szededet hetekkel korábban elfoglalták Haynau tábori szertárnagy bosszúszomjas csapatai, hogy aztán a kegyetlen báró Világos felé továbbvonulván néhány nap múltán szűkszavú, ám annál elégedettebb telegramon jelentse a császárnak, hogy az insurgens magyarok feltétel nélkül kapituláltak. Zászlójuk, fegyverük a földön, a sárban hevernek, s fel nem emelhetik többé őket.

Az elmeháborodott asszony, aki július végén, a löporraktár robbanása után ama piros szárnyú halacszkával is játszott sokáig, abban az eget sértő döndülésben kicsi gyermekét veszítette el. Vitte a karjaiban a kicsit, napokig ringatta, lány szavakkal becézte, a kék hátú döglegyeket fűjogatta az arcáról, és szájacskájáról, míg erős kezek el nem vették tőle, ő meg rúgott, harapott, gyilkosok, gyilkosok, sikongattat, aztán csak hörgött a földön, és fehér nyálat köpködött. Az ispotályból, hová elvitték aztán, a következő éjjelen kimászott az ablakon. Nem volt nehéz dolga, akkor már alig örködtek, mert minden romlott, lazult, közel volt a vereség, a teljes összeomlás. A bolond asszony aztán talált egy kócbabát, s mert már az értelme nem volt ép, az élettelen kócbabába igazi életet lehelhetett. Elveszik a boldogságot, de vissza is kaphatod. Kócbaba, fűből szőtt emberbaba, a neve Kócmadonna, az arca kerek és piros, vékony lábait szőke pihék borítják, a hasát szőke pihék borítják, a nyakát szőke pihék borítják, a melle, mint apró cigányalma, és nem beszél, szavakkal nem szól, csak énekel.

Tulajdonképpen tetszett a bolond asszony Koszta Nyikiforovnak. Kínézte ő már a némbert korábban magának, csak éppen udvarolni nem aka-

ródzott neki. Nem félt ő semmitől, ám éppen ezekben a napokban egy szemtelen légy rendre az orrára szállt, zümmögött, viszketést okozott, és ez nem jelentett jót. Egyszer egy vak török lány, aki a fogaival tüskéket húzott ki Koszta Nyikiforov hatalmas talpából, arra figyelmeztette a fűmuzsikust, hogy óvakodjon a legyektől. Különösen a döglegyekkel vigyázzon. Koszta Nyikiforov elgondolkodott aztán, hogy a lány nem köpködté ki a szájából a tüskéket, úgy figyelmeztette, vagyis komolyan gondolta a dolgot. Hessegette, úzte hát a szemtelen legyet a férfi, de az visszazállt, csiklandozta tovább. Koszta Nyikiforov végül mézzel kente be az orrát, és várt. Behunyta a szemét, nem mozdult, hevert egy jókora orgonabokor tövében. Hirtelen árnyék hullt az arcára. Nem mozdult a fűmuzsikus, s bizony helyesen tette. Meleg, nyálás nyelv nyalintott végig a bőrén, sercegett a borostája. S ahogy Koszta Nyikiforov felnyitotta a szemét, a bolond magyar asszonyt látta maga fölött, ő nyalogatta orráról a mézet, hogy a nyálát mindeközben visszacsorgatta rá. A fűmuzsikus megragadta az asszonyt, és ezzel aztán persze el is dőlt minden.

Annak a belátásához sem kell túlzottan sok bölcsesség, hogy ha a magyarok bolondok, akkor a szerbek is azok. Hiszen a karlócai Ljubica Mala is bosszúszomjas keserűségében addig növesztette a haját, míg az elérte hűtlen kedvesét, egy hazugkék szájú bojárfiút, ki egészen a szentendrei rév melletti fogadóig lopta el magát tőle, megcsalta, becsapta, más ribancokkal gúnyolta. A fiú óvatlanul megsimogatta a talpát csiklandozó fürtöt, és aztán úgy gabalyodott bele Ljubica Mala hajának sűrű folyondárjába, mint a gyilkos rózsabokorba tévedő ózsuta, s néhány kétségbeesett rángás után kidugta a nyelvét is, és már soha nem húzta vissza. S persze az is igaz, hogy a szegedi Váradi Piroska egy éjszaka csak forgott, csak dobálta magát a puha nyoszolyáján, aztán még a pirkadat előtt papucsokat varrt magának, melyek nem engedték továbbhaladni az olyan háznak kapuja előtt, ahol a jegyese, Szenttamási János megcsalta őt szavakkal vagy szivárványos széptevésekkel. Így lett tudomása Váradi Piroskának arról, hogy legalább tizenkét napsugaras ház kapuja előtt csalta őt Szenttamási János, a tizenharmadikban aztán rátaláltak a fiú tetemére, a fejét verték szét papucsarokkal, hogy szerteloccsant az agyveleje is, mint egykor Szeged rettegett urának, a nőcsábász Hóbiárt basának, Váradi Piroska pedig csak bicegett, bicegett az akácfas vásárhelyi úton, énekelt, dúdolt és bicegett, mert csak az egyik papucs volt a lábán, a másik hiányzott, a másik nem, nem hiányzott. Mert úgy jár a bolondság az idő létráján fel és alá, hogy az ember szíve meg is szakadhat. Nagyon bolond a szerb, mert amit elveszít, mindig csak azt gyászolja. Nagyon bolond a magyar, mert amit megnyer, nem képes örülni annak sehogyan sem. S ha Koszta Nyikiforov a levegőbe beszélt is gyakran, ha nagy hangon hencegett, és olyan képtelenségeket ál-

lított, amelyekbe más talán bele is pirult volna, ha olyan hőstettekkel dicsekedett, melyekhez köze csak annyi volt, hogy hosszú és időtlen vándorlása során ebben a nyomorgó, szélfúttá, kórozizegéstől hangos faluban vagy amabban az út mellé emelt, díszes vendégfogadóban hallotta, és megjegyezte őket, volt valamennyi igazsága mégis. Hát persze, a bolondság! Mert hiszen ki hihetné, hogy Koszta Nyikiforov volt az a hős, aki 1805-ben megküzdött a gyilkos oszmán felhővel Mišar mezején, hogy az ő fufangja csalta lábba Szulef aga tizenötezer emberét, akik száz évvel korábban egy rózsás hajnalon menyegzőre siettek, és hogy még korábban ő itatta le Szulejmán császár ötven hodzsáját és ötven tudós hadzsikját, hogy azok végül kólót táncoltak a császár udvarában, és táncoltak még ima helyett is, és hogy ő kefélté és simogatta aztán az aranyszőrű Šaracot, Kraljević Marko csodaparipáját százötven éves korában, nem, ez így igaz semmiképpen sem lehetett, azt azonban már senki sem vitathatta, hogy Koszta Nyikiforov ott harcolhatott 1809-ben a vérben ázó čegari sáncon, s aztán később, amikor az elhullott szerb felkelők levágott fejéből a niši pasa megépítette a hírhedt koponyatornyot, mely messziről vakított, mintha a navarrai márványból lenne, mert a homlokcsontokat a szél s a Nap hamar kifehéřítette, ő, Koszta Nyikiforov hallgatta sokáig, és tanulta meg azt a zenét, mely a koponyák belsejébe tévedő, majd a szemüregen kilebbenő, s a fogak kerítésén át újra besurranó szél játszott, sírt, zümmögött neki sokáig, egy évig, harminc esztendőig, miközben, mintegy ráadásképpen, a csontokon megtapadt maradék hajfűrtök zizegése is kísértte ezt a háborzongatóan szépséges muzsikát. És azt sem lehetett semmiféle vita tárgyává tenni, hogy Koszta Nyikiforov, ez a nagy termetű, bekecses fűmuzsikus kiválóan üzekedett. Udvarolni nemigen tudott, a széptevéshez, a beszéd földísztéséhez nemigen értett, de ha már ölelte az asszonyt, nem okozott csalódást sohasem. Tudták ezt ötszáz éve Kosovo Poljében, tudták a meggyalázott Belgráđban, amikor felhangzott a dzsumaj, mert már a török uralta a várost, vagy tudták Nišben, és tudták Kragujevacon is, ahol egyszer maga a kétméteres, az ártatlanságát Jézusnak felajánló Panka Sević, egy kelmefestő szent életű lánya, engedte elgyengülő pillanatában a combjai közé a fűmuzsikust, aki aztán addig csiklandoztatta a hatalmas, tulipános ölet egyetlen semmi kis fűszállal, míg Panka Sevićnek valóban meg nem jelent a töviskoszorús Jézus, és sírva könyörgött, hagyja abba a lány végre ezt a rettenetes szerelmeskedést. Fél óra múlva Panka Sević abba is hagyta a malackodást, letérdelt, és a haját megtépve, az arcát véresre karmolva imádkozni kezdett, és aztán, míg élt, nem szólt többet, mert minek a beszéd, ha csak kérni lehet vele. Akkor sem szólt egy szót sem a lány, amikor kilenc hónap múlva ikreket szült, egy fehér gyermeket és egy feketét. A fehér gyermek bolond volt, mert fehér volt, és igazi szerb hazafi lett be-

lőle. A fekete gyermek bolond volt, mert fekete volt, és egy nap Magyarországra indult, és elveszett, magyar lett, bolondból bolonddá lett.

Az a vidék, melyen Koszta Nyikiforov feleségre lelt végül, szintén nem volt híján szívszorító vagy borzongató legendáknak, aranyos füstű, kéken derengő történeteknek, és olyan meséknek, melyek hallatán az ember nem tudta, sírjon, vagy nevéssen, s melyek nyomában nyugtalanság és jól-eső bánat született. Ám ez már a legkevésbé sem volt érdekes ezekben az elromlott, meggyalázott napokban. Csöndes volt Szeged városa, az utcák kietlenek, a házak vakok, mert Szeged meghalt, ahogy meghalt az ország, ahogy meghalt a szabadság, mert eltiporták. De még az oroszok is meglepődtek, majd módfelett csodálkoztak az osztrákok megtorlásának a mértékén, ama dühödten habzó, az ártatlanokat is sújtó kegyetlenségen és az érthetetlenül súlyos ítéleteken, melyet a haditörvényszékek szenilis katonatisztjei osztogattak nyakra-főre, s persze pénzért, jókoraapidíjért cserébe. A városra komor felhőként telepedett a félelem, s ha vakkantott a kapu mellé láncolt házőrző, a vékonyába rúgtak nyomban, kussoljon, maradjon csöndben. A hegedűt, dudát a lóca alá rakták. Gyermek nem tévedt az árokpartra játszani, s ha egy asszony mégis kimerészkedett, hogy az ágyat nyomó öregapjának tejet, szalonnás kenyeret vigyen, ide-oda cikkanó tekintettel úgy szaporázott végig az úton, mintha valóban kergették volna. A piac, holott sárga fényű, kora ősz volt, s ilyenkor rendesen árusokkal és nagyhangú szekerekkel telt meg a tér, most üresen kongott. Egy-két eltökéltebb, vagy igazán szegény ember lézengett a városháza szomszédságában, almát és szőlőt, tököket, zöldséget kínálgatva bátortalanul, halkán, szinte szégyenkezve. Az osztrákok által felállított hivatal emberei neveltséges köcsögkalapban, úgynevezett cilinderben és pantallóban haladtak el mellettük, rezzenéstelen arcuk nem sok jóról árulkodott. Egymást követték a házkutatások, melyek után felborogatott szennyes kasok, széthányt és megtaposott ruhák, lógó ajtajú szekrények, az utolsó gombostűig átvizsgált íróasztalok, padlóra szórt papirosok, megtépett könyvek és könnyes szemű, árva nők maradtak, kiknek olykor még annyi időt sem hagytak a poroszlók, hogy a legszükségesebb apróságot becsomagolják az elhurcolt férfinak.

Koszta Nyikiforov a szerelmeskedés után rendre zenélt egy-két órát, és aztán a gyermekkel foglalkozott, aki már nem csak járt, de ahogy a fűmuzikus meg is jósolta néhány hete, a fájdalom gyönyörével is megismerkedett, és már sírni is tudott. Fájt neki, ha elesett, fájt neki, ha durván szólta hozzá, és még az is sajgott neki, ha becézték, simogatták. Ej, ej, Kócmadonna, ne sírj, ne mutasd, hogy fáj, mert nem szabad! Mert ha meglátják, hogy milyen szépséges a te fájdalomad, elveszik, elrabolják tetőled! Koszta Nyikiforov megfogta a Kócmadonna karját, alaposan megszorította. Fáj-e,

gyermek? Bólintott a kislány, hogy fáj nagyon, a szeme megtelt könnyel. Jól van, Kócmdonna, ne szólj, csak énekelj. Mert a szavakat is ellopják, mint a rossz pénzt, de az éneket nem tudják ellopni. A szó csak virág a szájon, letéphetik, kitéphetik. De az ének maga a száj. Így hát beszélni nem akarhatott Kócmdonna, nem volt szabad neki. Csak énekelni tudott a kicsi Kócmdonna, akinek dalból volt az élete és szóból a halála.

Kosztá Nyikiforov újra átölelte a feleségét, a bolond asszonyt, akinek nem volt neve, és nem volt múltja se már, mert mindene elveszett abban a hatalmas robbanásban, 1849 júliusának végén, mely a Zsótér-raktárt, s benne a szabadságharc utolsó lőportartalékát röpítette levegőbe majd ezer emberi élettel egyetemben. Erős karokkal átölelte a fűmuzsikus, majd letvetköztette az asszonyt, s nagy, busa fejét az öle közé dugta, a hasát harapdálta, a talpát nyalogatta. Pirkadt már, ők meg csillogó harmatban fürödtek, kutyatej virágok, kankalinok közt dideregtek. Este lett, komor, csillagtalan éjszaka, és Koszta Nyikiforov még mindig szerelmeskedett. Sötét, kellemetlen szél támadt, majd elült, mintha pokróccal takarták volna be az egész világot, a város házai között osztrák csizmák és vezényszavak csattogtak, néma, lehajtott fejú foglyokat vezettek át a fáklyafényes téren, kiknek kezén s lábán csörgött a bilincs. A ladikok halkán kotyogtak a Tisza partján, egy halász a folyó közepére evezett, s csak ült görbe háttal, csak pipázott, fújta a füstöt a sötét víz felett, és Koszta Nyikiforov még mindig szerelmeskedett. Kigl lapszerkesztő éppen meghajolt egy öltönyös, cilinderes, puha arcú úr előtt, ki könnyedén intett neki, kövesse őt, ne kérdezze semmiről, csak kövesse, és Koszta Nyikiforov még mindig szerelmeskedett. Állt Gilagóg a holdfényben, mint valami szobor, árnya messzire nyúlt, és míg a telep aludt, míg a félig vont sárfalak és a sátrak között nyugtalanul, fel-felkiáltva álmodtak a cigányok, ő azon törte a fejét a legnagyobb kétségbeesésben, hogyan lesz képes elmondani a népe világtörténetét, amikor mesélni sem tud igazán, sem pedig szépeket hazudni, ahogyan pedig, legalábbis Gilagóg érzése szerint, mindenképpen kell ilyesmi csalafintaság, ha népéről akar szólni az ember. Nemde a menyasszonyt is megmosdatják alulról és felülről, jól kipirosítják, földísztik, fésülgetik, ha jön a leánykérő, gondolta Gilagóg vajda pipáját kiütögetve, a vállát megvonva, s a sátrába indulva, miközben Koszta Nyikiforov még mindig szerelmeskedett. Íróasztalánál, egy gyertya imbolygó fényében, sebesen jegyzetelt Szép Imre, néha fölnézett, töprengett, majd kissé gúnyosan elmosolyodott, s ezzel az enyhe, fájdalmas gúnnyal az arcán rötta a betűket tovább, és Koszta Nyikiforov még mindig szerelmeskedett.

Lassan olyanok lettek ők ketten, bolond szerb és bolond magyar, mint a pusztá föld, édes és fekete földből volt a hátuk és a hasuk, olyanok lettek, mint a város alatt szunnyadó időtlen kövek, ki tudja honnan, miféle

hegyekből odasodródott sziklák, olyanok lettek, mint a folyóvíz száraz, repedezett partja, olyanok lettek, mint a határban nyújtózkodó öreg fák kérge, olyan lett az asszony arca a sok szerelmeskedéstől, mint az ég, melyen egykor tán rohantak, de már régen megálltak a felhők. Olyanok lettek, mint a téli fagy, az a mozdulatlan végtelenség a város határában, olyanok lettek, mint maga a világ, így hát végre beleveszhetek ebbe a világba, végre-valahára eggyé válhattak vele minden bolondságukkal és nyughatatlanságukkal.

Reggel lett, fényes, kora őszi reggel, és ők már nem voltak. Úgy voltak, hogy a világban mélyen benne voltak. Beköltözött a föld mélyébe bolond kedvesével Koszta Nyikiforov, aki Szegedig hozta Kosovo Polje mezejének utolsó fűszálát, és akit nem sikerült megnyúzni, elégetni, kerékbe betörni vagy éppen csak felakasztani, ahogy pedig a fűmuzsikások oly gyakran elszenvednek effajta tortúrákat. A földben szerelmeskedik most már a szerb, döfködi lankadatlan a magyar asszony ölét, aki nem volt már senki és semmi, csak bolondság, jóllehet semmivel sem volt nagyobb bolondság, mint szerelmes urának vágyakozó, csillapíthatatlan éhségű bolondsága.

